

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії слов’ян**

Вітенко Микола Дмитрович

**Історичні портрети політичних та
громадських діячів слов’янських країн на
уроках історії в школі**

**Навчально-методичний посібник
для студентів денної та заочної форми навчання, які навчаються за
спеціальністю 014.03 “Середня освіта (історія)”**

Івано-Франківськ, 2019

УДК 94 (4 – 11) + “XVIII – XXI”: 371.214.114)

ББК 63.3 (0)

В – 54

У методичному посібнику на основі вітчизняної та іноземної наукової літератури і джерел увазі студентів пропонуються: тематичний план, програма курсу, програмові вимоги, плани семінарських занять, перелік індивідуальних завдань, самостійної роботи із курсу “Історичні портрети політичних та громадських діячів слов’янських країн на уроках історії в школі”.

Автор: М. Д. Вітенко, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії слов’ян

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент,

Лілія Василівна Щербін

кафедра всесвітньої історії

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника” (ПНУ)

кандидат історичних наук, доцент

Василь Зіновійович Дебенко

кафедра історії слов’ян

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника” (ПНУ)

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Факультету історії, політології і
міжнародних відносин
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(протокол № __ від “__” листопада 2019 р.)**

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тематичний план.....	12
Програма курсу.....	14
Плани семінарських занять.....	17
Самостійна навчальна робота студентів.....	30
Індивідуальна навчальна робота студентів.....	31
Рекомендовані джерела та література до курсу	32

ПЕРЕДМОВА

“Історичні портрети політичних та громадських діячів слов’янських країн на уроках історії в школі” є важливою складовою частиною загального курсу всесвітньої історії не тільки у вузі, але і в загальноосвітніх школах (6-11 класи). Особливістю курсу є його прикладне та виховне значення.

Життя та діяльність відомих громадсько-політичних, культурних діячів слов’янських народів є невід’ємною частиною загальної історії. Особливо важливо знати життєвий шлях осіб, які належали до близьких ментальних та світоглядних цінностей українців, з’ясувати їхні історичні виклики і відповіді, ступінь адекватності відповідей.

Саме тому особливо актуальним сьогодні є поглиблене вивчення життя відомих політичних та громадських діячів слов’янських народів починаючи з епохи раннього середньовіччя і до сьогодення.

Мета даного спецкурсу полягає у вивченні не лише біографій відомих слов’янських громадсько-політичних діячів, але і опанування основних принципів і методів біографістики, трактування співвідношення “людина і історія”; глибше і повніше пізнати суть персоніфікованої історії слов’янських народів; формувати соціально-особистісні компетенції і сприяти розвитку індивідуальних здібностей студентів, створювати умови для становлення громадянської позиції студентів.

Важливою особливістю курсу є те, що він зорієнтований на засвоєння і застосування студентами спеціальності 014.03 – Середня освіта (історія) теоретичних знань з історії центральноєвропейського регіону, усвідомлених умінь і навичок, необхідних для роботи в навчальних закладах середньої освіти.

Мета дисципліни “Історичні портрети політичних та громадських діячів слов’янських країн на уроках історії в школі” полягає в тому, щоб, спираючись на методологічні принципи історичної науки, використовуючи найновіші здобутки історіографії, сформувати у студентів спеціальності 014 “Середня освіта (історія)” знання про ключові персоналії в історії слов’янських народів; опанування основних принципів і методів біографістики, трактування співвідношення “людина і історія”; глибше і повніше пізнати суть персоніфікованої історії слов’янських народів; формувати соціально-особистісні компетенції і сприяти розвитку індивідуальних здібностей студентів, створювати умови для становлення громадянської позиції студентів.

Завдання навчальної дисципліни “Історичні портрети політичних і громадських діячів слов’янських країн” полягає у:

вихованні громадянської позиції, національної свідомості, розвитку світоглядних переконань студентів на основі осмислення ними історично сформованих культурних, релігійних та етнонаціональних традицій;

розвитку вміння розуміти історичну обумовленість явищ і процесів сучасного світу, визначити власну позицію щодо навколишньої дійсності;

засвоєнні системних знань про біографії найбільш відомих

представників слов'янських народів;

оволодіння уміннями і навиками пошуку, систематизації і комплексного аналізу історичної інформації;

формуванні елементів історичного мислення студентів-істориків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати

- основні принципи і методи написання біографій відомих особистостей;

- роль і місце особистості в світовій історії у трактуванні філософів різних історичних епох;

- особливості написання біографій в цілому і представників слов'янських країнах зокрема;

- імена і прізвища основних громадських та політичних діячів слов'янських народів від епохи раннього середньовіччя до сьогодення, їхню національну приналежність, основні віхи біографії;

- відповідну історичну та біографістичну термінологію.

вміти

- аналізувати історичні процеси, події, факти;

- брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми;

- формувати сучасну історико-політичну культуру, свою громадську позицію щодо оцінок життя та діяльності політичних та громадських діячів, аналізувати їхні особисті та професійні характеристики;

- користуватися категорійно-понятійним апаратом історичної науки, історичними джерелами та довідниковими матеріалами з історії країн Центрально-Східної Європи, всесвітньої історії.

- використовувати здобуті знання під час науково-дослідної роботи, написання самостійних наукових досліджень – рефератів, курсових, бакалаврських, дипломних, магістерських робіт тощо.

Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність – на основі засвоєних знань, умінь і навичок із дисципліни “Історичні портрети політичних та громадських діячів слов'янських країн на уроках історії в школі” здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в навчальних закладах середньої освіти та у процесі навчання за спеціальністю, що передбачає застосування теорій та методів історичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов (C1).

Комунікативна – здатність письмово й усно спілкуватися (комунікувати) українською – державною мовою; користуватися вербальними і невербальними засобами передачі історичної інформації (усна відповідь, реферат, есе, доповідь на науково-звітній конференції ін.) (C2, C16).

Лінгвістична – здатність володіти іноземною мовою для пошуку і опрацювання іншомовних історичних праць і джерел (C3).

Інформаційно-цифрова компетентність – здатність до впевненого, а водночас критичного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для пошуку, обробки, аналізу, верифікації інформації із історії Центрально-Східної Європи (C4).

Соціальна і громадянська компетентність – здатність до міжособистісної взаємодії, вміння працювати в колективі й ефективно співпрацювати з учасниками навчального процесу; уміння попереджати і розв’язувати конфлікти, досягати компромісів; діяти громадсько і соціально відповідально і свідомо та з почуттям поваги до оточуючих, усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми (C6).

Навчання вчитись – здатність вчитися і спільно, і автономно, здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного) під час самостійної роботи із дисципліни, підготовки проблемних питань, проєктів, самостійне набуття нових компетентностей, а також здатність виявляти і творчо підходити до вирішення проблем, ухвалювати обґрунтовані рішення, генерувати нові ідеї, під час захисту проєктів, прес-конференції, захисту проблемних питань брати відповідальність і виявляти ініціативу, визначати і наполегливо реалізовувати поставлені завдання і взяті обов’язки, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати прогрес і результати навчання (C7).

Загальнокультурна компетентність (C8) – це здатність аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення конкретних історичних діячів Центрально-Східної Європи, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах державницьких ідеологій східноєвропейських суспільств; цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність в світі (C8).

Екологічна компетентність і здоровий спосіб життя – це здатність на основі вивченого матеріалу (вплив кліматичних змін на розвиток сільсько-господарства доіндустріальної доби, міграції великих груп населення, міжетнічні конфлікти, посилення соціальних протиріч) усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров’я людини, прагнення до його збереження; здатність до здійснення професійної діяльності згідно з вимогами охорони праці й техніки безпеки; здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя (особистісний приклад відомих мислителів і творців минулого) (C9).

Фахові (предметні) компетентності:

Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання з історії Центрально-Східної Європи у давні часи і середньовіччі, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування цілісної історичної картини Європи, необхідних для роботи в навчальних закладах середньої освіти (C10).

Здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчений матеріал з історії

Центрально-Східної Європи, формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях (C11).

Розуміти і застосовувати внутрі і міжпредметні зв'язки, мати синтетичне мислення (C12).

Здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчене, формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях (C6, C7, C11).

Здатність застосовувати знання, уміння і навички для розробки навчально-методичного забезпечення дисципліни, зокрема логічно-структурних схем ін. (C13).

Здатність володіти термінологією і науковою періодизацією (C15).

Здатність користуватися вербальними і невербальними засобами передачі історичної інформації (зокрема, презентаціями, картами, таблицями ін.) (C16).

Наявність системи знань основних теорій та концепцій сучасної історіографії, основних джерел із дисципліни, вміння їх критично аналізувати, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості (C17).

Здатність порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб, соціальних груп (C18).

Здатність до усвідомлення призначення професійної діяльності вчителя історії і суспільствознавчих предметів (зокрема його виховної та світоглядотворюючої ролі), важливості збагачення професійних якостей відповідно до нових суспільно-політичних реалій; усвідомлення необхідності подальшого навчання (C21).

Здатність на основі вивченого матеріалу (зокрема, приклади відомих діячів минулого), ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки (C22).

Формувати економічну грамотність і підприємливість на основі вивчення економічних питань історії Центрально-Східної Європи. (C23).

Здатність на основі вивчення біографій діячів слов'янських країн формувати високу історичну й громадянську свідомість, національну гідність та історичну національну пам'ять, здатність використати на практиці здобуті знання із дисципліни з метою проведення громадянсько-патріотичного виховання серед молоді (C24).

Навчальна програма курсу передбачає проведення 6 лекцій (12 годин), 9 семінарських занять (18 годин), та 60 годин самостійної роботи, завершується заліком.

Розрахунок максимальної підсумкової оцінки з навчальної дисципліни здійснюється згідно кредитно-модульної системи. Максимальна кількість балів, яку можуть одержати студенти під час виконання різних видів робіт становить:

Модуль 1	Модуль 2	Модуль 3	Модуль 4	Всього
-----------------	-----------------	-----------------	-----------------	---------------

Поточний контроль	Контрольні роботи	Колоквіум	Реферативна робота	
35 балів	30 балів	20 балів	15 балів	100 балів

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій для студентів є обов'язковим. Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять також є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за роботу на семінарських заняттях становить 35 балів.

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставлення балів від "1" до "5". Позначення "0" виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через непідготовленість, або через відсутність на занятті без поважної причини, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Підсумкова кількість балів за роботу студента на семінарських заняттях визначається як середнє арифметичне помножене на коефіцієнт. Середнє арифметичне визначається як сума набраних студентом балів поділена на кількість занять, в яких він брав участь і був оцінений. При цьому відсутність студента на занятті без поважної причини враховується при вирахуванні середнього арифметичного. Кожен студент зобов'язаний взяти активну участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене з поважних причин заняття студент може "відпрацювати" у формі, визначеній викладачем та кафедрою. При цьому виставлення оцінки не передбачається, але це відпрацьоване заняття не впливатиме на середній арифметичний бал студента. Як правило "відпрацювання" проходить у вигляді написання і захисту реферату на визначену викладачем тему (вимоги до додаткової реферативної роботи встановлюються викладачем та кафедрою окремо).

Контрольна робота

Впродовж роботи над вивченням нормативного курсу передбачено проведення 1 контрольної роботи. При цьому за контрольну роботу студент може одержати 30 балів. Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки при заліку. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни. Такий студент має змогу скласти залік за талоном № 2,

але для цього він повинен виконати передбачене кафедрою завдання. Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 2 теоретичних, 1 практичного (на знання історичних джерел), 1 знання термінів та 1 на знання хронології. Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Завдання	семестр
1 теоретичне	10 балів
2 теоретичне	10 балів
3 практичне	5 балів
4 знання термінів	3 бали
5 знання хронології	2 бали
Разом	30 балів

Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів з наукових публікацій по важливих проблемах даної навчальної дисципліни.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді проведення колоквиуму (змістовий модуль № 3) та написання реферату (змістовий модуль № 4).

Самостійна робота студентів оцінюється в наступних діапазонах:

Критерії оцінювання колоквиуму (оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів)

Критерії	6 семестр	7 семестр
глибока, розгорнута відповідь	16-20 балів	12-15 балів
правильна стисла відповідь	12-15 балів	9-12 балів
поверхова відповідь	8-11 балів	6-8 балів
поверхова відповідь з наявністю окремих помилок	4-7 балів	3-5 балів
розкриття окремого аспекту питання	1-3 бали	1-2 бали
неправильна відповідь або її відсутність	0 балів	0 балів

Критерії оцінювання реферату (оцінюється в діапазоні від 0 до 15 балів)

Критерії	6 семестр	7 семестр
● глибоке розкриття проблеми, з	- 12-15 балів	- 9-10 балів

відображенням авторської позиції

● обґрунтоване розкриття проблеми	- 9-11 балів	- 7-8 балів
● тема розкрита неповно	- 6-8 балів	- 5-6 балів
● реферат суто компілятивного рівня	- 3-5 балів	- 3-4 бали
● розкритий лише окремий аспект	- 1-2 бали	- 1-2 бали
● реферат не зарахований	- 0 балів	- 0 балів

Самостійна робота студента має на меті закріпити і поглибити набуті студентом знання і вміння у процесі вивчення дисципліни. Навчити студента науково грамотно оформити підготовлені ним матеріали.

Залік

Залік виставляється шляхом простого підрахунку балів отриманих за виконання 4 змістових модулів. Для того, щоб одержати залік студентам необхідно виконати всі види робіт і набрати не менше 50 балів. Якщо студент своєчасно не здав встановлених змістових модулів, він автоматично втрачає право на допуск до екзаменаційної сесії, окрім випадків визначених деканатом факультету історії, політології і міжнародних відносин. При цьому деканат факультету встановлює кінцевий термін для виконання всіх видів робіт окремо. Лише після виконання студентом всіх видів робіт і змістових модулів він одержує можливість здавати залік за талоном № 2.

Шкала перерахування оцінок

Оцінка в балах	Оцінка за іспит	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік
90-100	відмінно	5	A	зараховано
81-89	добре	4	B	
71-80			C	
61-70	задовільно	3	D	
51-60			E	
25-50 (50-100)	Допускається до здачі іспиту (виставляється залік)			
0-25 (0-50) (за роботу в семестрі)	незадовільно (оцінка автоматично виставляється у відомість)	2	FX	Не зараховано
Сума балів по талону № 1, 2 0-50	незадовільно	2	FX	
Сума балів по талону № 3 0-50	незадовільно	2	F	

У науково-методичному посібнику особливу увагу відведено планам семінарських занять, наведено стислі методичні вказівки, які допоможуть студентам опрацювати наукову літературу, проаналізувати конкретні джерела, звернути увагу на вузлові проблеми, дати відповіді на поставлені запитання. Окремо перераховано питання для самостійної роботи студентів, список рекомендованих джерел та літератури до цілого курсу.

Більшість рекомендованих для наукового опрацювання опублікованих джерел і дослідницької літератури зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					ус ьо го	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с.р .		л	п	ла б	ін д	с. р .
Тема 1. Проблема “людина та історія” в історіографії античності та середньовіччя	6	2				4						
Тема 2. Людина в історичних і філософських працях Нового часу	6	2				4						
Тема 3. Питання співвідношення “людини і історії” в працях істориків і філософів ХІХ ст.	6	2				4						
Тема 4. Фаталізм долі людина в працях європейських та американських істориків ХХ – початку ХХІ ст.	6	2				4						
Тема 5. Волонтаризм в працях європейських та американських істориків ХХ – початку ХХІ ст.	6	2				4						
Тема 6. Марксистська історіографія про людину і рушійні сили історії	6	2				4						
Тема 7. Сучасне бачення проблеми “людина та історія”	6	2				4						
Тема 8. Російська персоналістика	6	2				4						
Тема 9. Відомі постаті	6	2				4						

слов'янської історії в українській історіографії												
Тема 1. Порівняльна характеристика видатних слов'янських діячів середньовіччя	6		2			4						
Тема 2. Відомі політичні, громадські і культурні слов'янські діячі періоду Нового часу (XIV – XVI ст.)	6		2			4						
Тема 3. Видатні політичні, громадські і культурні слов'янські діячі періоду Нового часу (XVI – XVIII ст.)	6		2			4						
Тема 4. Відомі слов'янські політики XIX ст.	6		2			4						
Тема 5. Знамениті слов'янські культурні діячі XIX ст.	6		2			4						
Тема 6. Слов'янські релігійні діячі XIX ст.	6		2			4						
Тема 7. Відомі слов'янські політики XX ст. – початку XXI ст.	6		2			4						
Тема 8. Видатні слов'янські культурні діячі XX ст. – початку XXI ст.	6		2			4						
Тема 9. Відомі слов'янські культурні діячі XX ст. – початку XXI ст.	6		2			4						
Усього годин	90	12	18			60						

ПРОГРАМА КУРСУ

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Проблема “людина та історія” в історіографії античності та середньовіччя

1. Фаталізм людського буття у творах істориків античності та середньовіччя.
2. Боги та герої в античній та середньовічній історіографії, куртуазній літературі.
3. Культ імператорів в античній біографістиці.

Тема 2. Людина в історичних і філософських працях Нового часу

1. Історики епохи Відродження про людину. Піко делла Мірандола, Еразм Роттердамський та ін.
2. Людина і правитель у творчості М. Маккіавелі.
3. Людина у працях істориків і філософів доби Просвітництва (Віко, Монтеस्क'є, Вольтер, Руссо, Кондорсе, Спіноза).
4. Людина у працях І. Канта, Й. Гердера, Й. Фіхте, Г. Гегеля.

Тема 3. Питання співвідношення “людини і історії” в працях істориків і філософів ХІХ ст.

1. Людина у філософії Ф. Ніцше.
2. Позитивістська історіографія про людину.
3. Соціально-правовий статус людини в поглядах В. О. Ключевського.
4. Вплив З. Фрейда на розуміння мотивів людської діяльності та роль людини в історії.

Тема 4. Фаталізм долі людина в працях європейських та американських істориків ХХ – початку ХХІ ст.

1. Людина в Європі періоду занепаду О. Шпенглера.
2. Ж.-П. Сартр про людину в історії.
3. Тейяр де Шарден і “повернення” до середньовічного історичного фаталізму.
4. “Розчарування у прогресі” науковців-істориків.

Тема 5. Волюнтаризм в працях європейських та американських істориків ХХ – початку ХХІ ст.

1. Макс Вебер і його розуміння соціальної людини.
2. Абсолютний історизм Б. Кроче.
3. Особистість у історіософії Р. Колінгвуда.
4. Повернення до позитивізму і кантіанства.

Тема 6. Марксистська історіографія про людину і рушійні сили історії

1. Базис і надбудова. Людина як “гвинтик” державної машини і складова частина класу.
2. Класова боротьба як рушійна сила історії.
3. Поняття особистості в марксистській історіографії.

Тема 7. Сучасне бачення проблеми “людина та історія”

1. К. Ясперс, проблема осьового часу і долі людини.
2. Ф. Фукуяма – людина наприкінці історії.

3. Людина в методології історії сучасних українських науковців – Н. Яковенко та Л. Зашкільняка

Тема 8. Російська персоналістика

1. Написання біографій видатних слов'янських діячів у Російській імперії у XVIII ст.
2. Слов'янська біографістика в Росії у XIX – на початку XX ст.
3. Радянська історіографічна портретика.
4. Сучасна російська біографістика.

Тема 9. Відомі постаті слов'янської історії в українській історіографії

1. Українська біографістика XIX – початку XX ст.
2. Українські біографісти Західної України між двома світовими війнами.
3. Українська біографістика в СРСР та діаспорі.
4. Сучасна українська персоналістика.

Змістовий модуль 2.

Тема 1. Порівняльна характеристика видатних слов'янських діячів середньовіччя

1. Святослав Ігорович і Болеслав Хоробрий.
2. Мешко I і Володимир Великий.
3. Данило Галицький і Олександр Невський
4. Княгиня Ольга і королева Ядвіга.

Тема 2. Історіографічні традиції розгляду особистісного фактору в контексті історії слов'ян

1. Життя святих як приклад для наслідування.
2. Біографії російських самодержців і їх еволюція.
3. Розвиток слов'янської біографістики у XIX ст. “Герої” і “міфи”.
4. Наукова і художня біографістика XX ст.

Тема 3. Великі державні і політичні діячі слов'янських народів

1. Російські політики і правителі.
2. Керівники польської держави і відомі політики від Мешка I до Б. Коморовського.
3. Видатні чеські та словацькі політики і державні керівники.
4. Болгарські державні керівники і політики.
5. Видатні державні і політичні діячі Словенії, Хорватії, Сербії, Чорногорії та Македонії.

Тема 4. Видатні представниці слов'янських народів

1. Видатні жінки слов'янського середньовіччя.
2. Відомі жінки-слов'янки Нового часу.
3. Знамениті жінки-слов'янки Новітньої історії.
4. Роль жінок у сучасному слов'янському світі.

Тема 5. Відомі діячі слов'янської культури

1. Діячі слов'янської освіти і науки.

2. Відомі слов'янські художники, співаки та артисти.
3. Видатні слов'янські скульптори та архітектори.
4. Знамениті слов'янські спортсмени.

Тема 6. Визначні слов'янські воїни та полководці

1. Видатні воїни і полководці слов'янського середньовіччя.
2. Відомі полководці-слов'яни Нового часу.
3. Знамениті полководці-слов'яни Новітньої історії.
4. Відомі сучасні слов'янські військові.

Тема 7. Славні імена Прикарпаття

1. Вихідці із Прикарпаття – відомі політики.
2. Діячі освіти і науки Прикарпаття.
2. Відомі художники, співаки та артисти Прикарпаття.
3. Видатні скульптори та архітектори Прикарпаття.
4. Знамениті спортсмени Прикарпаття.

Тема 8. Історія України в історії моєї родини

1. Мій родовід.
2. Друга світова війна і часи СРСР у житті моїх дідусів і бабусів.
3. Життя моїх батьків в часи СРСР і незалежної України.
4. Моя біографія.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Порівняльна характеристика видатних слов'янських діячів середньовіччя

П Л А Н

1. Святослав Ігоревич і Болеслав Хоробрий.
2. Мешко I і Володимир Великий.
3. Данило Галицький і Олександр Невський
4. Княгиня Ольга і королева Ядвіґа.

ЛІТЕРАТУРА

1. 100 найвідоміших українців / Гнатюк М. А., Громовенко Л. П., Ламонова О. В. та ін. 2-ге видання. — Київ: Орфей, 2002. — 592 с.
2. Бегунов Ю. К. Александр Невский. — М.: Яуза-Эксмо, 2009. — 336 с. — Серия «Главное имя России».
3. Бедина Н. Н. [Образ святой княгини Ольги в древнерусской книжной традиции \(XII—XVI в.\) // Древняя Русь. Вопросы медиевистики](#). 2007. № 4 (30). — С. 8—12.
4. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. — 649 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991. — Т. 1. — 1994. — 736 с.
6. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С.Сохань (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 1991. — Т. 4. — 1993. — 544 с.
7. Довідник з історії України. За ред. І. Підкови та Р. Шуста. - К.: Генеза, 1993.
8. Житие Александра Невского / Подг. текста, перевод и комм. [В. И. Охотниковой](#) // [Памятники литературы Древней Руси](#): XIII век. — М.: [Художественная литература](#), 1981.
9. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. — Львів, 2002.
10. История южных и западных славян. Новейшее время / Под ред. Г.Ф. Матвеева и З. С. Ненашевой. — Т. 2. — Москва, 1998.
11. Історія України в особах, IX—XVIII ст. / Авт. кол.: В. Замлинський (керівник), І. Войцехівська, Н. Герасименко, О. Гуржій, І. Діптан, С. Єсельчик, А. Іваненко, М. Котляр, М. Палієнко, В. Панашенко, В. Пащенко, Н. Пономаренко, О. Путро, В. Ревегук, П. Сас, Г. Сергієнко, В. Смолій, В. Щербак, Н. Яковенко, Б. Яремченко. — К.: Вид-во “Україна”, 1993. — 396 с.
12. Історія України в особах: Давньоруська держава. Литовсько-польська доба / Авт. кол.: Русина О. В. (кер. авт. кол.), Дзюба О. М., Довбищенко М. В., Ісаєвич Я. Д., Котляр М. Ф., Лепявко С. А., Назарук М. Й., Наливайко Д. С., Пшеничний Є. В., Савчук О. М., Семчинський С. В., Щербак В. О. — К.: Україна, 2012. — 440 с.

13. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. — Львів, 2001. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. — Київ: Наукова думка, 1984. — 176 с.
14. [Карпов А. Ю.](#) Великий князь Александр Невский / Алексей Карпов. — М.: [Молодая гвардия](#), 2010. — Речкалов А. Кто ты Русь. — К., 2008. — 304 с.
15. Карпов А. Ю. Владимир Святой. — М.: Молодая гвардия — ЖЗЛ; Русское слово, 1997.
16. [Конявская Е. Л.](#) [Образ Александра Невского в ранних летописях // Древняя Русь. Вопросы медиевистики.](#) 2009. № 2 (36). С. 55—63.
17. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. — М.: Мысль, 1993; АСТ, Астрель, 2006 г. — 608 с.
18. Котляр М. Історія України в особах: Давньоруська держава. — К.: Україна, 1996. — 240 с.
19. Котляр Н. Ф. ДВОР ГАЛИЦЬКИХ РОМАНОВИЧЕЙ (XIII в.) //Древняя Русь. Вопросы медиевистики. 2008. № 1 (31). С. 60-71.
20. Літопис Руський.-К., 1989.
21. [Мацьків Т.](#) [Чи кн. Ольга справді прийняла християнство в Царгороді? / «Український історик», 1989, №01-03](#)
22. [Пауткин А. А.](#) Летописный портрет Даниила Галицкого: литературные заимствования, влияние живописной традиции или взгляд очевидца? // [Древняя Русь. Вопросы медиевистики.](#) 2002. № 1 (7). С. 69–73.
23. Пашуто В. Т. Александр Невский / Художник Н. Усачёв; На фронтисписе Александр Невский работы П. Д. Корина. — М.: Молодая гвардия, 1974. — 160, [50] с.
24. Тымовский М. История Польши. М.: [Весь мир](#), 2004.
25. Хрестоматія з історії СРСР .Т. І. — К., 1950.

Тема 2. Порівняльна характеристика видатних слов'янських діячів початку Нового часу

П Л А Н

1. Іван IV Грозний і Стефан Баторій.
2. Іван Федоров і Франциск Скорина.
3. Ян Гус та Ніл Сорський.
4. Ян Жижка і Степан Разін.
5. Королева Бона Сфорца та велика княгиня Олена Глинська.

ЛІТЕРАТУРА

26. Аудерская Г. Королева Бона. — М.: Радуга (Букинистика), 1988. — 305 с.
27. Богуславский В. В., Бурминов В. В. Русь Рюриковичей. Иллюстрированный исторический словарь.
28. Бушков А. Иван Грозный: Кровавый портрет. — М.: ОЛМА Медиа Групп, 2012. — 576 с.

29. Володихин Д. М. Иван Грозный: Бич Божий. — М.: Вече, 2012. — 340 с.
30. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк: Вежа, 2000.
31. Запаско Я.П. Мистецька спадщина Івана Федорова. — Львів, 1974;
32. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. — Львів, 2002.
33. Зимин А. А. Опричнина Івана Грозного. — М., 1964.
34. Зимин А. А. Реформи Івана Грозного: очерки соціально-економічної історії Росії середини XVI в. — М., 1960.
35. Історія України в особах, IX–XVIII ст. / Авт. кол.: В. Замлинський (керівник), І. Войцехівська, Н. Герасименко, О. Гуржій, І. Діптан, С. Єсельчик, А. Іваненко, М. Котляр, М. Палієнко, В. Панашенко, В. Пащенко, Н. Пономаренко, О. Путро, В. Ревегук, П. Сас, Г. Сергієнко, В. Смолій, В. Щербак, Н. Яковенко, Б. Яремченко. — К.: Вид-во “Україна”, 1993. — 396 с.
36. Історія України в особах: Давньоруська держава. Литовсько-польська доба / Авт. кол.: Русина О. В. (кер. авт. кол.), Дзюба О. М., Довбищенко М. В., Ісаєвич Я. Д., Котляр М. Ф., Лепявко С. А., Назарук М. Й., Наливайко Д. С., Пшеничний Є. В., Савчук О. М., Семчинський С. В., Щербак В. О. — К.: Україна, 2012. — 440 с.
37. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. — Львів, 2001. Крип’якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. — Київ: Наукова думка, 1984. — 176 с.
38. Кобрин В. Б. Иван Грозный. — М.: Московский рабочий, 1989. — 175 с.
39. Ковалевский П. И. Иоанн Грозный и его душевное состояние: психиатрические эскизы истории. — 6-е изд. — М.: Либроком, 2012. 216 с.
40. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. — М.: Мысль, 1993; АСТ, Астрель, 2006 г. — 608 с.
41. Кратохвил М. Ян Гус. — М.: Молодая гвардия, 1959. — 175 с.
42. Крестьянская война под предводительством Степана Разина. В 2-х томах. — М., 1957.
43. Направление Нила Сорского в идеологической борьбе конца XV в. // Лурье Я. С. Идеологическая борьба в русской публицистике конца XV — начала XVI вв. М.—Л., 1960.
44. Немировский Е. Л. Иван Фёдоров (около 1510 — 1583) / Отв. ред. А. А. Чеканов. — М.: Наука, 1985. — 320 с.
45. Осада Пскова глазами иностранцев. Дневники походов Батория на Россию (1580—1581) / Вступ.ст. и коммент. д.и.н. проф. А. А. Михайлова; Биограф. очерк Левина Н. Ф. Псков. 2005 г. — 504 с.
46. Подокшин С. А. Франциск Скорина. — М.: Мысль, 1981. — 216 с.
47. Прохоров Г. М. Нил Сорский. // Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып. 2. Вторая половина XIV—XVI в. Часть 2. Л-Я. — М.: «Наука», 1989.
48. Ревзин Г. И. Ян Жижка (1370- 1424). М., 1952.

49. Романенко Е. В. Нил Сорский и традиции русского монашества. — М.: Памятники исторической мысли, 2003.
50. Скрынников Р. Г. Иван Грозный. — М.: Наука, 1980. — 248 с.
51. Соловьев С. М. История России с древнейших времен. М., 1960. Кн. III. Т. 6.
52. Стороженко А. В. Стефан Баторий и днепровские козаки. — Репринтное издание книги 1904 года. — Москва: Книга по требованию, 2011.
53. Стрилецкий Иван. Великая княгиня Руси — украинка Елена Глинская. — К.: Альтерпрес, 2009. — 160 с.
54. Хрестоматія з історії СРСР .Т. I. – К., 1950.
55. Чистякова Е. В., Соловьёв В. М. Степан Разин и его соратники. — М.: Мысль, 1988. — 224 с.
56. Широкоград А.Б. Русь и Литва. Рюриковичи против Гедиминовичей. — Москва: Вече, 2004. — С. 331.
57. Danuta Wójcik-Górska: Niedoceniona królowa. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1987.
58. Kwiatkowska, Aneta. [Miłość z łabędziem w tle](#) // Polska.pl
59. Kwiatkowska, Aneta. [Urodzona by rządzić](#) // Polska.pl
60. Marceli Kosman: Królowa Bona. Warszawa: Książka i Wiedza, 1971.

Тема 3. Порівняльна характеристика видатних слов'янських діячів XVI – XVIII ст.

П Л А Н

1. Ян III Собеський і Петро I.
2. Тадеуш Костюшко і Омелян Пугачов.
3. Петро Скарга та патріарх Нікон.
4. Юрій Крижанич. Михайло Ломоносов.
5. Марія Тереза і Катерина II.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов Е. В. Время петровских реформ. Л., 1989.
2. Анисимов Е. В. Государственные реформы Петра Великого. СПб., 1997.
3. Богданов А. П. Патриарх Никон // Вопросы истории. № 1. 2004. С. 51—117.
4. Борзаковский П. К. Императрица Екатерина Вторая Великая. — М.: Панорама, 1991. — 48 с.
5. Брикнер А. Г. История Екатерины II. — М.: Современник, 1991.
6. Буганов В. И. Емельян Пугачёв. — М.: Просвещение, 1990. — 192 с.
7. Буганов В. И. Крестьянские войны в России XVII—XVIII вв. — М.: Наука, 1975. — 224 с.
8. Буганов В. И. Пётр Великий и его время / Отв. ред. член-корр. АН СССР А. П. Новосельцев. — М.: Наука, 1989. — 192 с.
9. Буганов В. И. Пугачёв. — М.: Молодая гвардия, 1984. — 384 с.
10. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. —

Луцьк: Вежа, 2000.

11. Екатерина: Путь к власти / Я. Штелин, Мизере, Т. Димсдейл и др. — 2-е изд. — М.: Фонд Сергея Дубова, 2012. — 384 с.

12. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. — Львів, 2002.

13. Історія України в особах, IX–XVIII ст. / Авт. кол.: В. Замлинський (керівник), І. Войцехівська, Н. Герасименко, О. Гуржій, І. Діптан, С. Єсельчик, А. Іваненко, М. Котляр, М. Палієнко, В. Панашенко, В. Пащенко, Н. Пономаренко, О. Путро, В. Ревегук, П. Сас, Г. Сергієнко, В. Смолій, В. Щербак, Н. Яковенко, Б. Яремченко. — К.: Вид-во “Україна”, 1993. — 396 с.

14. Історія України в особах: Давньоруська держава. Литовсько-польська доба / Авт. кол.: Русина О. В. (кер. авт. кол.), Дзюба О. М., Довбищенко М. В., Ісаєвич Я. Д., Котляр М. Ф., Лепявко С. А., Назарук М. Й., Наливайко Д. С., Пшеничний Є. В., Савчук О. М., Семчинський С. В., Щербак В. О. — К.: Україна, 2012. — 440 с.

15. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. — Львів, 2001. Крип’якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. — Київ: Наукова думка, 1984. — 176 с.

16. Каменский А. Б. «Под сению Екатерины...»: Вторая половина XVIII века. — СПб., 1992.

17. Каменский А. Б. Жизнь и судьба императрицы Екатерины Великой. — М., 1997.

18. Каптерев Н. Ф. Патриарх Никон и царь Алексей Михайлович. Т. 1—2 М., 1996.

19. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. — М.: Мысль, 1993; АСТ, Астрель, 2006 г. — 608 с.

20. Крижанич Ю. Политика., Серія: Литпамятники., М., 1965.

21. Крижанич. Политика. М.: «Новый свет», 1997.

22. Летопись жизни и творчества М. В. Ломоносова. М.; Л.: Наука, 1961.

23. Ломоносов в воспоминаниях и характеристиках современников. Л.: Изд-во АН СССР, 1962.

24. Ломоносов: сборник статей и материалов. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1940—1961. Т. I—V; М.; Л.: Наука, 1965—1991. — Т. VI—IX.

Павленко Н. И. Пётр Первый / Павленко Н. И. — М.: Мол. гвардия, 1975. — 384 с.

25. Меншуткин Б. Н. Жизнеописание Михаила Васильевича Ломоносова. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1947.

26. Павленко Н. И. Екатерина Великая / Павленко Николай Иванович. — М.: Мол. гвардия, 1999. — 495 с.

27. Павленко Н. И. Петр I / Павленко Николай Иванович. — М.: Мол. гвардия, 2000. — 428 с.

28. Павлова Г. Е., Федоров А. С. Михаил Васильевич Ломоносов. М.: Наука, 1986.

29. Пушкарёв Л. Н. Юрий Крижанич. Очерк жизни и творчества. — М.: Наука, 1984. — 216 с.
30. Пушкарёв Л. Н. Юрий Крижанич. Очерк жизни и творчества. — М.: Наука, 1984.
31. Соловьёв С. М. История России с древнейших времен. М., 1960. Кн. III. Т. 6.
32. Стороженко А. В. Стефан Баторий и днепровские козаки. — Репринтное издание книги 1904 года. — Москва: Книга по требованию, 2011.
33. Тарле Я.М. Государи Российские. — М.: Цитадель-трейд, Вече, 2006. — 472 с.
34. Труайя А. Петр Великий. — М.: Изд-во Эксмо, 2006. — 448 с.
35. Хрестоматія з історії СРСР .Т. I. — К., 1950.
36. Царь Алексей Михайлович и патриарх Никон. - М.: Музеи Московского Кремля, 2006.
37. Чухліб Т. До питання про політичні стосунки між королем Яном III Собеським та гетьманами Правобережної України // Український історичний збірник. - Вип.І. - К.,1997. - С.61-100
38. Чухліб Т. Україна і Польща у період правління короля Яна III Собеського: у пошуках втраченого миру // Український історичний журнал - №1 – 2002 – С.38 – 52
39. Чухліб Т."Ucraina terra Cossacorum" та східноєвропейська політика Яна III Собеського (1674 – 1696 рр.// Україна і Польща – стратегічне партнерство на зламі тисячоліть. – Част.1. – К.,2001. – С.48 - 60.
40. Яновский Л. Политическая деятельность Петра Скарги. — Киев, 1907.
41. Tazbir J. Piotr Skarga, szermierz kontrreformacji. — Warszawa, 1983.

Тема 4. Видатні слов'янські діячі першої половини ХІХ ст.

П Л А Н

1. Політики: Олександр І і Адам Єжи Чарторийський.
2. Поети Олександр Пушкін та Адам Міцкевич.
3. Мандрівники І. Крузенштерн і Ю. Лисянський.
4. Дружини декабристів: М. Волконська, Є. Нарішкіна, К. Трубецька, Н. Шаховська, А. Якушкіна та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барятинский В. В. Царственный мистик (Император Александр I — Фёдор Кузьмич). — [Б.м.]: Сказ, 1990. — 154 с.
2. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. — Луцьк: Вежа, 2000.
3. Государственные деятели России XIX – начала XX в.: Биографический справочник / Сост. И.И. Линьков, В.А. Никитин, О.А. Ходенков. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1995.
4. Декабристы: Биографический справочник // Под редакцией

- М. В. Нечкиной. — Москва, 1988.
5. Дружников Ю. И. Русские мифы: от Пушкина до Павлика Морозова. — М., 1995.
  6. Дружников Ю. И. Узник России. По следам неизвестного Пушкина // <http://www.druzhnikov.com/text/rass/usnik/> ; <http://www.druzhnikov.com/text/>
  7. Живов М. С. А. Мицкевич. М., 1956.
  8. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. — Львів, 2002.
  9. Иванов В. Н. Александр Пушкин и его время. — М.: Молодая гвардия, 1977. — 448 с.
  10. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. — Львів, 2001. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. — Київ: Наукова думка, 1984. — 176 с.
  11. Колесникова В. «Усладительная болезнь моего сердца...» // Журнал «Наука и религия», № 10, 1991.
  12. Корсак Іван Отаман Чайка: роман /І. Ф. Корсак.-К.:Ярославів Вал, 2010.-187с. (про А. Міцкевича).
  13. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. — М.: Мысль, 1993; АСТ, Астрель, 2006 г. — 608 с.
  14. Летопись жизни и творчества А. С. Пушкина: 1799—1826/ Сост. М. А. Цявловский. — Л., 1991. — 784 с.
  15. Летопись жизни и творчества М. В. Ломоносова. М.; Л.: Наука, 1961.
  16. Ломоносов в воспоминаниях и характеристиках современников. Л.: Изд-во АН СССР, 1962.
  17. Ломоносов: сборник статей и материалов. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1940—1961. Т. I—V; М.; Л.: Наука, 1965—1991. — Т. VI—IX.
  18. Павленко Н. И. Пётр Первый / Павленко Н. И. — М.: Мол. гвардия, 1975. — 384 с.
  19. Лупач В. С. И. Ф. Крузенштерн и Ю. Ф. Лисянский : [Очерк]. — М.: Гос. изд. геогр. лит., 1953. — 47 с.
  20. Мемуары декабристов. Северное общество.— М.: Издательство Московского университета, 1981.
  21. Мемуары декабристов/Сост.,вступ. ст. и ком. А. С. Немзера. — М.: Правда, 1988. — 576 с.
  22. Меншуткин Б. Н. Жизнеописание Михаила Васильевича Ломоносова. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1947.
  23. Нечкина М. В. Декабристы. — М.: Наука, 1982.
  24. Павлова Г. Е., Федоров А. С. Михаил Васильевич Ломоносов. М.: Наука, 1986.
  25. Российские самодержцы. 1801-1917 гг. - М., 1993.
  26. Сахаров А. Н. Александр I. — М.: Наука, 1998. — 287 с.
  27. Соловьев С. М. История России с древнейших времен. М., 1960. Кн. III. Т. 6.

27. Тарле Я.М. Государи Российские. – М.: Цитадель-трейд, Вече, 2006. – 472 с.
28. Ткачёв М. Мицкевич и Пушкин: истоки и традиции русской поэзии. — Минск: Славянский путь, 2003.
29. Филин М. Мария Волконская: «Утаённая любовь» Пушкина. — М.: Молодая гвардия, 2006. — 431 [1] с.
30. Фирсов И. И. Лисянский. — М.: Молодая гвардия, 2002. — 285 с.
31. Хрестоматія з історії СРСР. Т. I. – К., 1950.
32. Чарторижский Адам. Мемуары. — М.: ТЕРРА — Книжный клуб, 1998.
33. Штейнберг Е. Л. Жизнеописание русского мореплавателя Юрия Лисянского. — Воениздат, 1948.

Тема 5. Видатні слов'янські діячі другої половини ХІХ ст.

П Л А Н

1. Олександр II і Нікола I Петрович-Негош.
2. Костянтин Победоносцев та Агенор Голуховський.
3. Лев Толстой та Генріх Сенкевич.
4. Ян Матейко та Ілля Рєпін.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://www.lebed.com/2006/art4815.htm> - міфи про радянських героїв
2. Гр. Лев Толстой, великий писатель земли русской, в портретах, гравюрах, живописи, скульптуре, карикатурах и т. д. / Сост. Пл. Н. Краснов и Л. М. Вольф. — СПб.: Т-во М. О. Вольф, 1903. - 104 с. (<http://dlib.rsl.ru/01003713486>).
3. Грабарь И. Э., Рєпин, т. 1—2, М., 1963—64.
4. Гусев Н.Н. Лев Николаевич Толстой. Материалы к биографии / Под редакцией А. И. Шифмана. — М.: Академия наук СССР, 1957. — 720 с.
5. Лясковская О. А., И. Е. Рєпин, - М., 1982. (<http://www.tphv-history.ru/books/lyaskovskaya-repin.html>)
6. Матейко Я. „Козацька” тематика в польському жанрово-історичному живописі ХІХ – початку ХХ ст. // <http://www.history.vn.ua/article1/9zcyj0.html>
7. Мацієвський Г. Кар'єра Голуховських : <http://wiadomosci.onet.pl/kiosk/kraj/kariera-goluchowskich,1,5108853,wiadomosc.html>
8. Тимошина Е. В. Политико-правовая идеология русского пореформенного консерватизма: К. П. Победоносцев. — СПб: Издательство СПбГУ, 2000. — 204 с.
9. Томсинов В. А. Российские правоведы XVIII—XX веков: Очерки жизни и творчества. М.: Зерцало, 2007. Том 1.
10. Томсинов В. А. Константин Петрович Победоносцев (1827—1907): человек, государственный деятель и правовед //Победоносцев К. П. Юридические произведения / Под редакцией и с биографическим

очерком В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 2012.

11. Шилов Д. Н. Государственные деятели Российской империи. СПб., 2002

Тема 6. Видатні слов'янські діячі першої половини ХХ ст.

П Л А Н

1. Юзеф Пілсудський та Томаш Масарик.
2. Йосиф Сталін та Лев Троцький.
3. Володимир Маяковський та Михайло Булгаков.
4. Еліза Ожешко та Марина Цветаєва.

ЛІТЕРАТУРА

12. Антонов-Овсиенко А. Портрет тирана. – М., 1994.
13. Антонов-Овсиенко А. Сталин и его время // Вопросы истории. – 1989. № 1-4.
14. Варламов А. Н. Михаил Булгаков / Алексей Варламов. – М.: Молодая гвардия, 2008. – 838 с.
15. Волкогонов Д. Семь вождей. Галерея лидеров СССР. В 2-х кн. – М., 1997.
16. Волкогонов Д. Сталин. В 2-х кн. – М., 1994.
17. Волкогонов Д. Троцкий: «Демон революции». – М.: Эксмо, 2011. – 704 с.
18. Задорожнюк Э. Г. Штрихи к портрету Томаша Гаррига Масарика // Новая и новейшая история. – 2012. – № 5. – С. 151–163.
19. Кацис Л. Ф. Владимир Маяковский: Поэт в интеллектуальном контексте эпохи. – 2-е изд., доп. – М.: РГГУ, 2004. – 830 с.
20. Лобков Е. Маяковский. Политическая биография. (Фрагменты). – Челябинск, 2010. – 88 с.
21. Лосская В. Марина Цветаева в жизни (Неизданные воспоминания современников) – М.: Культура и традиции, 1992.
22. Матвеев Г. Пилсудский. – М.: Молодая гвардия, 2008.
23. Наленч Т., Наленч Д. Юзеф Пилсудский – легенды и факты. М.: Политиздат, 1990.
24. Олексій Підлуцький «Постаті ХХ сторіччя. Юзеф Пілсудський: начальник, який створив собі державу» // http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/postati_hh_storichchyayuzef_pilsudskiy_nachalnik_yakiy_stvoriv_sobi_derzhavu.html
25. Олексій Підлуцький. Томаш-Гарріг Масарик: «Нова людина» у «новій Європі» // http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/tomash-garrig_masarik_nova_lyudina_u_noviy_evropi.html
26. Підлуцький О. 25 портретів на тлі епохи / Олекса Підлуцький. – К. : НТУУ "КПІ", 2011. – 464 с.
27. Підлуцький О. Постаті епохи. – К.: Дух і літера, 2010. – 128 с.
28. Підлуцький О. Постаті ХХ сторіччя. – К.: Дух і літера, 2007. – 268 с.
29. Спатар, І. М. Мала проза Елізи Ожешко та українська новелістика кінця ХІХ – початку ХХ століття. – Тернопіль: [б. и.], 2011. – 20 с.
30. Сулея В. Юзеф Пилсудский. – М.: Летний сад, 2009. – 438 с.
31. Таккер Р. Сталин: путь к власти (1879 – 1929). – М., 1991.

32. Фельштинский Ю. Г., Чернявский Г. И. Лев Троцкий. Книга Первая. Революционер 1879 – 1917 гг. М.: ЗАО Центрполиграф, 2012. – 448 с.
33. Хрущев Н. Мои размышления о Сталине//Вопросы истории. – 1992. – № 2-3.
34. Чернявский Г. И. Лев Троцкий / Гергий Чернявский – М.: Молодая гвардия, 2010. – 665 с.
35. Чудакова М. О. Жизнеописание Михаила Булгакова. – 2-е изд., доп. – М.: Книга, 1988. – 669 с.
36. Элиза Ожешко. Биография и избранные произведения // <http://orzszkowa.ru/>

Тема 7. Видатні слов'янські діячі другої половини ХХ ст.

П Л А Н

1. Йосиф Броз Тіто та Войцех Ярузельський.
2. Михайло Горбачов та Борис Єльцин.
3. Станіслав Лем та Володимир Висоцький.
4. Анна Політковська та Веслава Шимборська.
5. Іван Павло II (Кароль Войтила).

ЛІТЕРАТУРА

37. Анна Политковская в программах Светланы Сорокиной. // <http://tvoygolos.narod.ru/personalia/15-p/politkovskaya.htm>
38. Бакин В. Владимир Высоцкий без мифов и легенд. – М.: Эксмо, Алгоритм. Серия «Легенды авторской песни». – 704 с.
39. Биография бывшего президента Польши, генерала Войцеха Ярузельского // <http://ria.ru/spravka/20050420/39710711.html>
40. Бондарев, Н. В. Загадка Тито: Московские годы Иосипа Броза (1935—1937 гг.). — М.: ФИВ, 2012. — 240 с.
41. Брейтвейт Р., Мэтлок Д., Тэлботт С. Горбачёв: Крах советской империи / Пер. с англ. — М.: Алгоритм, 2012. — 400 с.
42. Вейгел Д. Свидетель надежды Иоанн Павел II АСТ, 2001.
43. Волкогонов Д. Семь вождей. Галерея лидеров СССР. В 2-х кн. – М., 1997.
44. Волкогонов Д. Сталин. В 2-х кн. – М., 1994.
45. Высоцкая И. А. Мой брат Владимир Высоцкий. У истоков таланта. М.: Астрель, 2012. — 192 с.
46. Де Жувенель, Рено. Тито — главарь предателей. — М.: Издательство иностранной литературы, 1951.
47. Життєвий шлях Його Святості Іоана Павла II // http://holosua.com/news/zhittevij_shljakh_jogo_svjatosti_ioana_pavla_ii/2010-07-07-7149
48. Зленко А. М. Дипломатія і Політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін/ Худож.-оформлювач Б. П. Бублик, В. А. Мурликін. — Харків: Фоліо, 2003.- 559с. (Про Івана Павла II).

49. Коржаков А. В. Ближний круг «царя Бориса». — М.: Алгоритм, 2012. — 288 с.
50. Лигачёв Е.К. Борис был не прав. М.: Алгоритм, 2012. — 320 с.
51. Млечин Л. М. Борис Ельцин. Послесловие. 2007.
52. Млечин Л. М. Формула власти. От Ельцина к Путину. — М., 2000.
53. Підлуцький О. 25 портретів на тлі епохи / Олекса Підлуцький. — К. : НТУУ "КПІ", 2011. — 464 с.
54. Підлуцький О. Постаті епохи. — К.: Дух і літера, 2010. — 128 с.
55. Підлуцький О. Постаті ХХ сторіччя. — К. :Дух і літера, 2007. — 268 с.
56. Платонов С. В. Горбачёвы: Чета президентов. — М.: Эксмо, Алгоритм, 2012. — 288 с.
57. Потемкин А. Пани Шимборска — Моцарт в поезии // Эхо планеты. 1996 № 42.
58. Станислав Лем (Stanisław Lem) // <http://fantlab.ru/autor9>
59. Станислав Лем: "Сложно удивляться тому, что мы страдаем от своего рода российского комплекса" // <http://www.inosmi.ru/online/20060117/224888.html>
60. Тито Й. Б. Избранные статьи и речи (май 1941 г. — октябрь 1979 г.). — М.: Издательство политической литературы, 1987.
61. ЧЕРЕМУШКИН П. Как Ярузельский не стал Пиночетом // <http://www.sovsekretno.ru/articles/id/2974/>
62. Шевцова Л. Ф. Режим Бориса Ельцина. М., 1999.
63. Шимборская, Вислава Жизнь с бухты-барахты / Пер. с польского Веры Виногоровой. — СПб., 2007.
64. Шимборская, Вислава Избранное / Пер. с польского А. Эппеля. — М.: Текст, 2007. — 303 с.

Як правильно написати автобіографію. Приклади та зразок написання

Що таке автобіографія? Все пішло від греків: «авто ...» (autos – «сам», «біо» (bios – життя), «графія» – опис). Ось і виходить, що автобіографія – це самостійний опис життя людини. До цього визначення слід додати ще одну складову – це вільний опис. Багато відомих книги та літературних творів – справжні зразки автобіографії. Але в цій статті ми розглянемо, як правильно написати автобіографію, яку з нас вимагають при прийомі на роботу. Складається автобіографія на чистому аркуші, де немає ніяких підказок (граф, питань, тощо). Тому людина, яка не пов'язана якими-небудь «регуляторами», самостійно описує своє життя.

Як правильно написати автобіографію

Хорошою рисою автобіографії є те, що відомості вказуються у хронологічному порядку. Причому способів дотримання такого порядку є декілька. Назвемо три основних: Спочатку рядка через дефіс ставляться дві дати, що позначають період часу. Наприклад, «1985-1990. Робота на підприємстві «Вимпел» на посаді інженера з стандартизації »або« 1985-1990

– працював на підприємстві «Вимпел» на посаді інженера з стандартизації ». Часовий період вказується за допомогою прийменників. Наприклад: «З 1984 по 1989 рік працював на заводі« Салют» слюсарем авіаційних приладів». Дати вказуються після події в дужках. Наприклад: «Вступив до аспірантури Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (1974 рік). Після закінчення аспірантури (1978 рік) працював викладачем трудового права в Свердловському юридичному інституті (до 1984 року) ».

Правила написання автобіографії

Основними блоками інформації в автобіографії, яка потрібна відділу кадрів, є такі відомості про укладача:

1. Прізвище, ім'я, по батькові; дата і місце народження. Ці дані можуть вказуватися по-різному. Наприклад: «Я, Смирнов Сергій Павлович, народився 9 вересня 1964 року в місті Подільську Московської області». Можна вказати ці відомості і за типом анкети: «Смирнов Сергій Павлович. Дата народження: 9 вересня 1964 року. Місце народження: місто Подольськ Московської області».

2. Раніше в автобіографії було прийнято вказувати соціальний статус батьків, наприклад «у сім'ї інтелігентів (робітників, селян)». Зараз чоловік молодше 50 років так уже не напише – зникла необхідність у вказівці соціального класу (і слава Богу). Але потреба у відомостях про батьків не зникла, тому відразу після зазначення прізвища, імені, по батькові, дату та місце свого народження логічно вказати ці відомості. Наприклад: «Народився в сім'ї лікарів – батько, Іван Павлович Ручкін – хірург, мати, Софія Миколаївна Ручкіна – терапевт».

3. Отримана освіта (які освітні установи, періоди, результати). Зазвичай, пишуть так: «Середню школу № 3 міста Астрахані закінчив у 1974 році». Якщо укладач автобіографії закінчив школу з медаллю, і він вважає цю інформацію важливою, не слід обмежувати його в бажанні розповісти про свої успіхи і досягнення.

Після школи ідуть усі рівні освіти (середній, вищий, аспірантура і т.д.). Якщо якийсь навчальний заклад не закінчено – вказується причина. Про такі підстави відрахування, як академічна неуспішність, як правило, охочих писати немає. Зовсім інша справа, якщо відрахування носить «особистий», а то й «політичний» характер, наприклад: «З інституту був відрахований у 1978 році з другого курсу за «політичні виступи». Оскільки навчання (особливо, в середніх і вищих освітніх установах) дуже часто співпадає з першими етапами трудової діяльності, бажано вказати, що одночасно з навчанням працював (на таких-то підприємствах, в такі-то періоди, в такій-то посаді або за такою -то професією).

4. Трудова діяльність. Тут важливою є інформація про те, на якому підприємстві, в установі або організації почав працювати, в якому підрозділі, на якій посаді або за якої професії. Наприклад: «У вересні 1986 року з розподілу поступив на роботу на завод« Орбіта »на посаду техника». Якщо на одному підприємстві упорядник автобіографії працював тривалий

час і були переміщення, то вказуються підрозділи, посади (професії) і періоди. Наприклад: «У лютому 1980 року був прийнятий на роботу в Державний науково інститут автомобільного транспорту (НІАТ) на посаду техника інформаційно центру. З 1984 по 1987 – інженер з експлуатації обчислювальних машин, з 1987 по 1991 – начальник інформаційно центру ». Далі вказуються етапи роботи на інших підприємствах. Якщо укладач ніде не працював, то бажано вказати інформацію про те, чи був він офіційно визнаний безробітним, був на обліку на біржі праці, чи проходив перепідготовку і т.д.

При описі етапів трудової діяльності можна звернути увагу «автобіографа» на причини звільнень, переміщень і зміни професії. Зазначені блоки інформації є головними, але не єдиними. Одночасно з навчанням, трудовою діяльністю в житті людини відбуваються й інші важливі події. У першу чергу – це зміна сімейного стану (одружився, розлучився, овдовів, народилися діти і т.п.).

Для чоловіків обов'язковим є зазначення періодів військової служби (наприклад, «на військову службу був призваний в жовтні 1991 року») і терміновості, відношення до військового обов'язку, військових звань. Жінкам у автобіографії бажано відобразити періоди перебування у відпустці по вагітності та пологах, по догляду за дітьми. Незайвими будуть і відомості про членство, участь у профспілкових та інших громадських організаціях (у період навчання у середніх та вищих навчальних закладах; протягом всієї трудової діяльності), про виконання громадської роботи і т.д.

Інформація про заохочення та нагороди в автобіографії, як правило, розкривається упорядником більш повно, ніж в інших документах. Якщо при заповненні анкети людина обмежена графами і питаннями, то тут у нього немає чітких регуляторів. Тому найчастіше, читаючи в автобіографії відомості про заохочення та нагороди, відчувається, що їх писали з гордістю, усвідомлюючи значимість своєї вкладу в суспільне і трудове життя.

Наприкінці автобіографії вказуються паспортні дані, домашня адреса і телефон, дата складання автобіографії, а також проставляється підпис укладача. Автобіографія не завіряється ні підписом працівника відділу кадрів, ні іншої посадової особи. Не ставиться на ній і печатки. Автобіографія заповнюється від руки розбірливим почерком, чорнильною або кульковою ручкою. Використання зелених і червоних чорнил (пасти) не дозволяється. В автобіографії не допускаються виправлення і помарки.

Остаточний варіант автобіографії поміщається в особисту справу. Але не слід забувати про неї назавжди. Зміни, що відбулися в автобіографії упорядника за час роботи на підприємстві, відображаються в окремому документі-додатку, т.зв. «Додатку до автобіографії». Через якийсь час можна цілком оновити автобіографію, при цьому стару автобіографію і доповнення до неї поміщають в розділ особової справи «Додатковий матеріал».

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Завдання для самостійної роботи (4 год.)

1. Порівняльний аналіз моделей демографічної поведінки православного та неправославного населення Російської імперії.

2. Порівняльний аналіз моделей демографічної поведінки різних соціальних станів і груп Російської імперії.

Основна література самостійної роботи.

1. Булдаков В.П. Социальная история России: Лечение новыми иллюзиями?// Український гуманітарний огляд. К., 200. Вип.4.
2. Брачность, рождаемость, смертность в России и в СРСР / Ред. Вишневский А.Г. М., 1977.
3. Гернет М.Н. Детоубийство: Социологическое и сравнительно-историческое исследование. М., 1911.
4. Горобець В.М. “Нова соціальна історія”: можливі українські перспективи у світлі європейських досягнень і проблем // Історія та історіографія в Європі. — 2003. — №1-2.
5. Города феодальной России / Сб. науч. статей под ред. В.И. Шункова. М., 1966.
6. Знаменский И. Положение духовенства в царствование Екатерины II и Павла I. М., 1880.
7. Кабузан В.М. Народонаселение России в XVIII – первой половине XIX в. М., 1963.
8. Каппелер А. Россия – многонациональная империя: Возникновение, история, распад. М., 1996.
9. Ключевский В.О. История сословий в России // Ключевский В.О. Соч.: В 8 т. М., 1959. Т.6.
10. Корф С.А. Дворянство и его сословное управление за столетие: 1762-1855. СПб., 1906.
11. Миронов Б.Н. Русский город в 1740-1860-е годы: демографическое, социальное и экономическое развитие. Л., 1990.
12. Миронов Б.Н. Социальная история России. Т.1. СПб., 2003.
13. Павлов-Сильванский Н. Государевы служилые люди: Происхождение русского дворянства. СПб., 1898.
14. Романович-Славитинский А. Дворянство в России от начала XVIII века до отмены крепостного права. СПб., 1870.
15. Репина Л.П. Смена познавательных ориентаций и метаморфозы социальной истории // Социальная история. Ежегодник. 1997. М., 1998.
16. Сорокин П.А. Социальная стратификация и мобильность// Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. М., 1992.
17. Сословия и государственная власть в России: XV – середина XIX в. М., 1994
18. Социальная история. Ежегодник. Вып.1-6. М.,1998-2005.
19. Чубарьян А.О. Современные тенденции в социальной истории // Социальная история. Ежегодник. 1997. М., 1998.

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

1. Адам Єжи Чарторийський
2. Адам Міцкевич
3. Андрій Боголюбський
4. Борис Федорович Годунов
5. Василь III
6. Вацлав Гавел
7. Володимир Ілліч Ленін
8. Генрік Сенкевич
9. Григорій Потьомкін
10. Гуго Колонтай
11. Едуард Бенеш
12. Єлизавета Петрівна
13. Ємельян Пугачов
14. Іван IV Грозний
15. Іван III
16. Йосип Броз Тіто
17. Йосиф Віссаріонович Сталін
18. Катерина II
19. Княгиня Ольга
20. Кутузов М. І.
21. Леонід Ілліч Брежнєв
22. Лех Качинський
23. Микита Сергійович Хрущов
24. Микола II
25. Микола Коперник
26. Михайло Васильович Ломоносов
27. Михайло Сергійович Горбачов
28. Михайло Федорович Романов
29. Михайло Юрійович Лермонтов
30. Олександр Васильович Суворов
31. Олександр Квасневський
32. Олександр Лукашенко
33. Олександр Невський
34. Олександр Сергійович Пушкін
35. Олександр Солженіцин
36. Олексій Михайлович Романов
37. Петро I
38. Роман Дмовський
39. Складовська-Кюрі Марія
40. Степан Разін
41. Тадеуш Костюшко
42. Томаш Масарик
43. Франциск Скорина
44. Юзеф Пілсудський
45. Юрій Долгорукий
46. Ягайло
47. Ядвіга
48. Ян Гус
49. Ян Жижка
50. Ян Казимир
51. Ярема Вишневецький

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

1. Авторханов А. Ленин в судьбах России // Новый мир. – 1991. – № 1.
2. Авторханов А. Технология власти. От Хрущева в Брежневу // Вопросы истории. – 1993. – № 2.
3. Ададуров В. Дюпон-Мельниченко В. Французька історіографія ХХ століття. – Львів, 2001.
4. Альшиц Д. Н. Начало самодержавия в России. Государство Ивана Грозного. – Л.: Наука, 1988.
5. Ананьич Б. В., Ганелин Р. Ш. Николай II // Вопросы истории. – 1993. – № 2.
6. Анисимов Е. В. Время петровских реформ. – Л., 1989.
7. Антонов-Овсиенко А. Портрет тирана. – М., 1994.
8. Антонов-Овсиенко А. Сталин и его время // Вопросы истории. – 1989. – № 1-4.
9. Анфилов А. М. Царствование императора Николая II в цифрах и фактах // Отечественная история. – 1994. – № 3.
10. Барг М.А. Категории и методы исторической науки. Москва, 1984.
11. Барг М.А. Эпохи и идеи. Становление историзма. Москва. 1987.
12. Бегунов Ю. К. Александр Невский: Жизнь и деятельность святого и благоверного князя. – М.: Молодая гвардия, 2003.
13. Блок М. Апология истории или Ремесло историка . Москва, 1973.
14. Боллинброт А. Письма об изучении и пользе истории. Москва, 1978.
15. Бондаренко Г. Историчне пізнання : питання теорії і практики. Луцьк, 1998.
16. Боханов А. Император Александр III. – М., 1998.
17. Боханов А. Император Николай II. – М., 1998.
18. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація. Київ, 1995-1998. Т.1-3.
19. Вайнштейн О.Л. Очерки развития буржуазной философии и методологии истории в XIX-XX вв. Ленинград, 1979.
20. Валишевский, К. Сын Великой Екатерины Император Павел I. Его жизнь, царствование и смерть. Репринтное воспроизведение / К.Валишевский. – М., 1990.
21. Вебер М. Работы М.Вебера по социологии, религии и культуре. М., 1991.
22. Великанова О. В. Образ Ленина в массовом сознании // Отечественная история. – 1994. – № 2.
23. Водарский Я. Е. Петр I // Вопросы истории. – 1993. – № 6.
24. Волкогонов Д. Ленин. Политический портрет. В 2-х кн. – М., 1994.
25. Волкогонов Д. Семь вождей. Галерея лидеров СССР. В 2-х кн. – М., 1997.
26. Волкогонов Д. Сталин. В 2-х кн. – М., 1994.
27. Гадамер Х.Г. Истина и метод: основы философской герменевтики. Москва. 1988.
28. Гайденок П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность. Социология М.Вебера и веберовский ренессанс. Москва, 1991.

29. Губман Б.Л. Смысл истории: очерки современных западных концепций. Москва. 1991.
30. Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності / О.В. Даниленко, Л.В. Іваницька, Н.В. Терес та ін. За заг. ред. А.П. Коцура, Н.В. Терес. - К.: Книги - XXI, 2007. - 464 с.
31. Долбилов М. Д. Александр II и отмена крепостного права // Вопросы истории. – 1998. – № 10.
32. Дружников Ю. Вознесение Павлика Морозова. Лондон, 1988. 264 с.
33. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва, 1974.
34. Дьяков В.А. Методология истории в прошлом и настоящем. М., 1974.
35. Егорова В.С. О природе исторического познания. Москва, 1986.
36. Зайончковский, П.А. Александр III и его ближайшее окружение / П.А.Зайончковский // Вопросы истории. – 1966. – № 8. – С. 130 – 146.
37. Захарова Л. Г. Александр II // Вопросы истории. – 1992. – № 6-7.
38. Західно-Українська Народна Республіка. 1918 – 1923. Уряди. Постаті. – Львів, 2009. – 350 с.
39. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів, 1996.
40. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999.
41. История Отечества. С древнейших времен до наших дней. Энциклопедический словарь / Составители Б. Ю. Иванов, В. М. Карев, Е. И. Куксина, А. С. Орешников, О. В. Сухарева. – М., 1999.
42. История России XVIII – XIX веков / Под ред. Л. В. Милова. – М., 2006.
43. История России XX – начала XXI веков / Под ред. Л. В. Милова. – М., 2006.
44. История России с древнейших времен до 1861 года: Учеб. для вузов / Н. И. Павленко, И. Л. Андреев, В. А. Федоров; Под ред. Н. И. Павленко. – М., 2004.
45. История России с древнейших времен до конца XVII века / Под ред. Л. В. Милова. – М., 2006.
46. Історія України в особах: Литовсько-польська доба / Авт. колектив: О. Дзюба, М. Довбищенко, О. Русина (упоряд. і авт. передм.) та ін. — К.: Україна, 1997. — 272 с.
47. Казаков Р.Б., Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Я иду на занятия ... по методологии и теории истории. Москва, 2002.
48. Каменский А. Б. “Под сенью Екатерины...”. – Спб., 1992.
49. Каменский А. Б. Екатерина II // Вопросы истории. – 1989. – № 3.
50. Каменский А. Б. Политика как искусство возможного // Родина. – 1993. – № 1.
51. Капустина Т. А. Николай I // Вопросы истории. – 1993. – № 11-12.
52. Карамзин Н. М. История государства Российского. – Кн. 1-3 (Т. 1-12). – М., 1988 – 1989.
53. Кирпичников, А. Н. Александр Невский: между Западом и Востоком // Вопросы истории. – 1996. – № 11-12.

54. Ключевский В. О. Исторические портреты. – М., 1990.
55. Ключевский В. О. Сочинения. Т. 1-9. – М., 1987 – 1990.
56. Кобрин В. Б. Иван Грозный. – М., 1989.
57. Кобрин В. Б., Юрганов А. Л. Становление деспотического самодержавия в средневековой России // История СССР. – 1991. – № 4.
58. Ковалевский П. Петр Первый – государь // Диалог. – 1992. – №15-18.
59. Колінгвуд Р.Д. Ідея історії. Київ, 1996.
60. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. – Т. 1-4. – М., 1998.
61. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. В 3-х т. – М.: ОЛМА-Пресс, 2003.
62. Котляр М. Ф., Історія України в особах: Давньоруська держава. – К.: Україна, 1996. – 240 с.
63. Котляр Н. Ф. Данило Галицький. Біографічний нарис. – К.: Альтернативи, 2002.
64. Кучкин В. А. Александр Невский – государственный деятель и полководец средневековой Руси // Отечественная история. – 1996. – № 5.
65. Кучкин В. А. Дмитрий Донской // Вопросы истории. – 1995. – №5-6.
66. Кучкин В. А. О дате рождения Александра Невского // Вопросы истории. – 1986. – № 2.
67. Латышев А. Г. Рассекреченный Ленин. – М., 1996.
68. Лосев Л.Ф. Античная философия истории. Москва, 1977.
69. Ляшенко Л. Н. Царь-освободитель. Жизнь и деяния Александра II. – М., 1994.
70. Медведев Р. А. Генсек с лубянки // Октябрь. – 1990. – № 3.
71. Медведев Р. А. Личность и эпоха. – М., 1991.
72. Медведев Р. А. Н. С. Хрущев: политическая биография. – М., 1990.
73. Милюков П. Н. Очерки по истории русской культуры. Т. 1-3. – М., 1993 – 1995.
74. Мунчаев Ш. М., Устинов В. М. История России. – М., 2005.
75. Мучник В.М. В поисках утраченного смысла истории (Генезис и эволюция исторических взглядов А.Д.Тойнби). Томск, 1986.
76. Нариси історії Росії: Пер. з рос. / Б. В. Ананьїн, І. Л. Андреев, Є. В. Анісімов; За заг. ред. О. О. Чубар'яна. – К.: Ніка-Центр, 2007.
77. Наумов В. Н. Борьба Н. С. Хрущева за единоличную власть // Новая и новейшая история. – 1996. – № 2.
78. Орлов А. С., Георгиев В. А., Георгиевна Н. Г., Сивохина Т. А. История России. Учебник. – М., 2006.
79. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Київ, 1994.
80. Павленко Н. И. Екатерина II // Родина. – 1995. – № 11; 1996. – № 1, 2, 3, 5.
81. Павленко Н. И. Петр I и его время. – М., 1989.
82. Павленко Н. И. Петр Великий. – М., 1992.
83. Пашуто В. Т. Александр Невский. – М., 1975.
84. Підлуцький О. 25 портретів на тлі епохи. – Харків: Фоліо. – 475 с.

85. Платонов С. Ф. Лекции по русской истории. – Ч. 1-2. – М., 1994.
86. Полещук Т. История России XIX – началу XX ст. – Львів: ПАІС, 2008.
87. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Київ, 1994. Т.1-2.
88. Поцелуев В.А. История России XX столетия: (Основные проблемы): Учеб. пособие для студентов вузов. — М., 1997.
89. Прицак О. Історіографія та історіософія М.Грушевського. Київ, 1991.
90. Рабкина Н. А. Константин Петрович Победоносцев // Вопросы истории. – 1995. – № 2.
91. Рахматуллин М. А. Непокоримая Екатерина // Отечественная история. – 1996. – № 6; 1997. – № 1.
92. Реконструкція світоглядних парадигм (нові тенденції в західній філософії). Київ, 1995.
93. Романовы. Исторические портреты. 1762 – 1917. – М., 1997.
94. Россия – путь сквозь века. – Т. 1-24. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2010.
95. Санцевич А.В. Методика историческогго исследования. Киев, 1990.
- Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999.
96. Сахаров, А.Н. Александр I. – М., 1998.
97. Скрынников Р. Г. Иван Грозный и его время. – М., 1991.
98. Современная зарубежная немарксистская историография. Критический анализ. Москва, 1989.
99. Соловьев В., Клепикова Е. Борис Ельцин. Политические метаморфозы. – М., 1992.
100. Соловьев С. М. Сочинения. – Кн. 1 – 22. – М., 1988-98.
101. Таккер Р. Сталин: путь к власти (1879 – 1929). – М., 1991.
102. Татищев В. Н. История Российская. – Т. 1-7. – М.-Л., 1962 – 1968.
103. Тойнбі А.Д. Дослідження історії. Київ, 1995. Т. 1-2.
104. Толмачев Е. П. Александр II и его время: В 2 кн. – М.: Терра, 1998.
105. Тютчев А. Ф. При дворе двух императоров. Воспоминания, дневник. 1853 – 1882. – М., 1990.
106. Ульянов Н. Александр I // Родина. – 1992. – № 6-7.
107. Уортман Н. Николай II и образ самодержавия // История СССР. – 1991. – № 2.
108. Февр Л. Бои за историю. Москва. 1991.
109. Федоров В. А. Александр I // Вопросы истории. – 1990. – № 1.
110. Федотов, Г. П. Святыя Древней Руси. – М., 1997.
111. Фишер Л. Жизнь Ленина. В 2-х т. – М., 1997.
112. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва. 1990.
113. Хрестоматия по истории южных и западных славян: В 3 т. – Минск, 1987-1991. – Т. 1.
114. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян: давня доба, середньовіччя. Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: Либідь, 2011. – С. 372 – 375.
115. Хрущев Н. С. Мои размышления о Сталине // Вопросы истории. – 1992. – № 2-3.

116. Чернов В. Ленин глазами соперника // Огонек. – 1991. – № 4.
117. Чернуха В. Г. Александр III // Вопросы истории. – 1992. – № 11-12.
118. Чулков Г. И. Императоры. Психологические портреты. – М., 1991.
119. Шапиро А.Л. Историография с древнейших времен по XVIII век. Курс лекций. Ленинград, 1982.
120. Шмаков В.С. Структура исторического знания и картина мира. Новосибирск, 1990.
121. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва, 1991.